

Fragmenta albo pozostałe pisma

JAN KOCHANOWSKI

Fragmenta albo pozostałe pisma

Pieśń

Czego chcesz od nas, Panie, za Twe hojne dary?
Czego za dobrodziejstwa, którym nie masz miary?

Kościół Cię nie ogarnie, wszędy pełno Ciebie,
I w otchłaniach, i w morzu, na ziemi, na niebie.

Złota też, wiem, nie pragniesz, bo to wszystko Twoje,
Cokolwiek na tym świecie człowiek mieni swoje.

Wdzięcznym Cię tedy sercem, Panie, wyznawamy,
Bo nad to przystojniejszej¹ ofiary nie mamy.

Tyś Pan wszystkiego świata, Tyś niebo zbudował
I złotymi gwiazdami ślicznieś uhaftował.

Tyś fundament założył nieobeszłej² ziemi
I przykryłeś jej nagość zioly rozlicznymi.

Za Twoim rozkazaniem w brzegach morze stoi,
A zamierzonych granic przeskoczyć się boi.

Rzeki wód nieprzebranych wielką hojność mają,
Biały dzień a noc ciemna swoje czasy znają.

Tobie k woli³ rozliczne kwiatki Wiosna rodzi,
Tobie k woli w kłosianym wieńcu Lato chodzi.

Wino Jesień i jabłka rozmaite dawa,
Potym do gotowego gnuśna Zima wstawa.

Z Twojej łaski nocna rosa na mdle⁴ ziola padnie,
A zagorzały⁵ zboża deszcz ożywia snadnie⁶.

Z Twoich rąk wszelkie zwierzę patrzy swej żywności,
A Ty każdego żywisz z Twojej szcudrośliwości.

¹przystojniejsza (starop.) — bardziej należyta. [przypis redakcyjny]

²nieobeszły (daw.) — nie dający się obejść. [przypis redakcyjny]

³Tobie k woli (starop.) — zgodnie z Twoją wolą. [przypis redakcyjny]

⁴mdły (daw.) — zwiędły. [przypis redakcyjny]

⁵zagorzały* (daw.) — spalony, wyschnięty. [przypis redakcyjny]

⁶snadnie (starop.) — łatwo. [przypis redakcyjny]

Bądź na wieki pochwalon, nieśmiertelny Panie!
Twoja łaska, Twa dobroć nigdy nie ustanie.

Chowaj nas, póki raczysz, na tej niskiej ziemi;
Jedno zawsze niech będziem pod skrzydłami Twemi!

Pieśń I⁷

Pewienem tego, a nic się nie myślę,
Że bądź za długą, bądź za krótką chwilę,
Albo w okręcie całym⁸ doniesiony,
Albo na desce biednej przyplawiony⁹
Będę jednak u brzegu,
Gdzie dalej nie masz biegu,
Lecz odpoczynek i sen nieprzespany¹⁰,
Tak panom, jako chudym zgotowany.

Ale na świecie kto tak głupi żywie,
Żeby nie pragnął przejechać szczęśliwie
Drogi niebezpiecznych, a uść niepogody
I szturmów¹¹ srogich krom¹² swej znacznej szkody?
Lecz tylko że pragniemy,
Ale nie rozumiemy,
Czego się trzymać, jako się sprawować
Żeby nie przyszło na koniec bobrować¹³.

A chytre morze, ile znakomitych¹⁴,
Tyle pod wodą żywi skał zakrytych.
Tu siedzi złotem Cześć koronowana,
Tu lekkim piórem Sława przyodziana,
Tu Chciwość nieszczęśliwa
Zbiera, a nie używa;
Tu luba Rozkosz i Zbytek wyrzutny¹⁵,
Pod nimi Nędza pędka i Żal smutny.

Tamże i Krzywda, i Zazdrość przeklęta,
Przed którą biada zawsze Cnota święta.
Więc jeśli człowiek jedną skalę minie,
Wnet na to miejsce na inszą napłynie;
Tak iż snadź namędrszemu
Trudno pogodzić¹⁶ temu,
Aby przynamniej więznąć albo zbłądzić
Nie miał, chyba gdy kogo Pan chce rządzić¹⁷.

⁷W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w utworze jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

⁸*cały* — tu: ocalony. [przypis redakcyjny]

⁹*przyplawiony* — przywieziony wodą. [przypis redakcyjny]

¹⁰*nieprzespany* (starop.) — taki, z którego nie można się obudzić. [przypis redakcyjny]

¹¹*szturm* — burza. [przypis redakcyjny]

¹²*krom* (starop.) — bez. [przypis redakcyjny]

¹³*bobrować* (daw.) — brodzić w wodzie albo grzęznąć w błocie jak bóbr. [przypis redakcyjny]

¹⁴*znakomity* (starop.) — widoczny, znaczny. [przypis redakcyjny]

¹⁵*wyrzutny* — rozrzutny. [przypis redakcyjny]

¹⁶*pogodzić* — zarządzić. [przypis redakcyjny]

¹⁷*rządzić* — rządzić. [przypis redakcyjny]

Wodzu prawdziwy i Wieczna Światłości,
Uskróm z łaski swej morskie nawałności.
A podnieś ogień portu¹⁸ zbawiennego,
Na który patrząc moglibysmy tego
Morza chytrego zdrady
Przebyć bez wszelkiej wady¹⁹,
A odpoczynąć po tym żeglowaniu
W długim pokoju i bezpiecznym spaniu.

*Pieśń II*²⁰²¹

Nie ma świat nic trwałego, a to barzo k rzeczy²²:
Jaki liścia, taki jest rodzaj i człowieczy²³.

Ale rzadki, co by tę powieść Homerowę,
Przypuściwszy do uszu, wlepił sobie w głowę.

Bo każdego swa własna nadzieja uwodzi
A ledwie się z człowiekiem zaraz nie urodzi.

Póki zakwitła młodość stoi w swojej mierze²⁴,
Lekka²⁵ myśl niepodobne²⁶ rzeczy przed się bierze:

O starości nie myśli ani na śmierć pomni
A w dobrym zdrowiu będąc, choroby nie wspomni.

Szalony ludzki rozum — ani oni²⁷ znają,
Jako młodość i żywot prędko upływają.

Co ty wiedząc, bądź cierpliw do kresu żywota,
Strzegąc się, ile możesz, troski a kłopotu.

*Pieśń III*²⁸²⁹

Oko śmiertelne Boga nie widziało,
Próżno by się tym kiedy chlubić miało.
Lecz On w swych sprawach³⁰ jest tak znakomity,
Że naprostszeremu nie może być skryty.

¹⁸*ogień portu* — światła portowe. [przypis redakcyjny]

¹⁹*wada* — tu: szkoda. [przypis redakcyjny]

²⁰*Pieśń II* dodana — pieśń jest parafrazą elegii Simonidesa z Keos. [przypis redakcyjny]

²¹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w utworze jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

²²*k rzeczy* (starop.) — słusznie, mądrze powiedziane. [przypis redakcyjny]

²³*Jaki liścia, taki jest rodzaj i człowieczy* — w *Iliadzie* Homera (ks. VI) Glauk porównuje ludzkie rodzenie się i umieranie do losu liści na drzewach; por. też biblijną Mądrość Syracha (14, 18). [przypis redakcyjny]

²⁴*stoi w swojej mierze* — trwa, znajduje się w swoich granicach. [przypis redakcyjny]

²⁵*lekki* — tu: lekkomyślny. [przypis redakcyjny]

²⁶*niepodobny* (daw.) — nierealny, niewykonalny. [przypis redakcyjny]

²⁷*oni* — tzn. szaleni, lekkomyślni ludzie. [przypis redakcyjny]

²⁸*Pieśń III* dodana — pieśń od w. 31 do 44 jest parafrazą fragmentów ody Horacego (*Carmina* III 2) noszącej tytuł *Ad amicos (Do przyjaciół)*. [przypis redakcyjny]

²⁹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w utworze jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

³⁰*sprawy* (daw.) — dzieła, czyny. [przypis redakcyjny]

Kto miał rozumu, kto tak wiele mocy,
Że świat postawił krom żadnej pomocy?
Kto władnie niebem? Kto gwiazdami rządzi,
Że się z nich żadna nigdy nie obłądzi?

Za czyją sprawą we dnie słońce chodzi,
A miesiąc świeci, kiedy noc nadchodzi?
Każdy znać musi krom wszelakiej zwady³¹,
Że się to dzieje wszystko z Pańskiej rady³².

Jego porządkiem Lato Wiosnę goni,
A czujna Jesień przed Zimą się chroni.
Ten opatruje³³, że morze nie wzbierze,
Choć wszystkie rzeki w swoje łono bierze.

A to nas namniej niechaj nie obchodzi,
Że nad niewinnym czasem zły przewodzi
Albo że gorszy³⁴ świat po woli³⁵ mają,
A dobrzy rychłej niedostatek znają.

Wszystko to Pan Bóg wywróci na nice,
Jeno kto wejźrzy w Jego tajemnice,
Jako na koniec zły przedsię wypada³⁶,
A dobry w Jego Majestacie siada.

Toć grunt wszystkiego, byśmy Boga znali,
A Jemu sprawę wszęgo przypisali.
Kto się za czasu tego nie napije³⁷,
Człowiek na świecie niepobożny żyje.

Tego swych dziątek, starszy, nauczajcie,
To wychowanie synom waszym dajcie;
A niech nie będą nazbyt pieszczonemi,
Niech przywykają spać na gołej ziemi.

A skoro który doroście swej miary,
Niechaj się w polach uganiania z Tatary,
Niech wzdycha żona mężnego tyranna,
Patrząc nań z murów, i dorosła panna.

Niestetyż, by ten najeźnik tak młody
Nie popadł jakiej znakomitej szkody³⁸,
Jesli gdzie na lwa nieborak ugodzi,
Który po szyję we krwi ludzkiej brodzi.

Przed śmiercią żaden schronić się nie może
I pierzchliwemu prędkość nie pomoże.
Aż nie lepiej sławy swej poprawić
Niż, próżno siedząc, w cieniu wiek swój trawić?

³¹krom (...) *zwady* (starop.) — bez sprzeciwu. [przypis redakcyjny]

³²rada — tu: postanowienie. [przypis redakcyjny]

³³opatrywać (daw.) — dbać o co. [przypis redakcyjny]

³⁴gorszy — gorsi. [przypis redakcyjny]

³⁵po woli (daw.) — zgodnie ze swą wolą. [przypis redakcyjny]

³⁶przedsię wypada — jednak spada (z uprzywilejowanego miejsca). [przypis redakcyjny]

³⁷tego nie napije — tym nie przejmie. [przypis redakcyjny]

³⁸jakiej znakomitej szkody — w jakąś znaczną szkodę. [przypis redakcyjny]

Męstwem Achilles³⁹, męstwem Hektor⁴⁰ słynie,
A ich pamiątka wiecznie nie zaginie;
Męstwem Alcydes⁴¹ do nieba się dostał
I Polluks⁴² bogiem nieśmiertelnym został.

*Pieśń IV*⁴³

Kiedy by kogo Bóg był swymi słowy
Upewnił, że miał czasu wszelakiego
Strzec od złych przygód jego biednej głowy,

Miałby przyczynę żałować się⁴⁴ swego
Nieszczęścia, płacząc, że mu się nie zostało
Dosyć tak zacnej obietnicy Jego,

Ale że Bogu z nami się nie zdało
Tak postępować; próżno narzekamy,
Że się co przeciw myśli nam przydało⁴⁵.

Wszyscy w niepewnej gospodzie mieszkamy,
Wszyncysmy pod tym prawem się zrodzili,
Że wszem przygodom⁴⁶ jako cel być mamy.

Na tym rzecz wszytka, żebysmy nosili⁴⁷
Skromnie, cokolwiek na człowieka przydzie,
A w niefortunie nazbyt nie tesknili⁴⁸.

Płacz albo nie płacz, z drogi swej nie zydzie
Boskie przejrzanie⁴⁹, próżno się kto zdziera⁵⁰:
Niewola ciągnie, choć kto nierad idzie.

Nadzieja dobra serca niech podpiera⁵¹;
Zaż to, że źle dziś, ma źle być i potym?
Jedenże to Bóg, co i chmury zbiera,
I co rozświeca niebo słońcem złotym.

³⁹Achilles — mityczny bohater grecki, waleczny i porywczy, jedna z głównych postaci w *Iliadzie* Homera. [przypis redakcyjny]

⁴⁰Hektor — mityczny bohater trojański, zginął w pojedynku z Achillesem. [przypis redakcyjny]

⁴¹Alcydes — wnuk Alceusza, czyli Herakles (Herkules), mitologiczny bohater grecki, znany z nadludzkiej siły, odwagi, dobroci, ale też grubiaństwa. [przypis redakcyjny]

⁴²Polluks — jeden z braci bliźniaków, zwanych Dioskurami, śmiertelników obdarzonych nieśmiertelnością (por. gwiazdy konstelacji Bliźniąt, zodiakalne Bliźnięta). [przypis redakcyjny]

⁴³W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w utworze jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

⁴⁴żałować się (starop.) — żalić się na co. [przypis redakcyjny]

⁴⁵przydało — przydarzyło. [przypis redakcyjny]

⁴⁶przygody — tu: przypadki. [przypis redakcyjny]

⁴⁷nosić — tu: znosić. [przypis redakcyjny]

⁴⁸tesknąć (starop.) — rozpaczać. [przypis redakcyjny]

⁴⁹przejrzanie — postanowienie (Opatrzności). [przypis redakcyjny]

⁵⁰zdzierać — wydzierać. [przypis redakcyjny]

⁵¹Nadzieja... itd. (w. 19-22) — motywy horacjańskie (Carmina II 10). [przypis redakcyjny]

Pieśń V⁵²

Panie, jako barzo błędzą,
Którzy Cię niedbałym sądzą;
A iż prawie żadnej rzeczy
Nie chcesz mieć na swojej pieczy.

Nie wiem, czego więcej trzeba,
Przeciwko nim świadczą nieba;
Świadczą gwiazdy niezliczone,
Na powietrzu zapalone.

Kiedy słońce swego wschodu
Albo chybiło zachodu?
Kiedy miesiąc⁵³ jasne rogi
Skłonił od swej zwykłej drogi?

Toż nam i ziemia zeznawa,
Która pewnych czasów⁵⁴ dawa
Zboża w wielkiej obfitości,
Synom ludzkim ku żywności.

Niechaj źli we złocie chodzą
I nad lepszymi przewodzą;
Jednak złe sumnienie mają,
Sądu Twego się lękają.

A ja patrząc z daleka
Na szczęście złego człowieka;
Im dalej, tymem pewniejszy,
Że jest żywot pośledniejszy⁵⁵.

Wzywałem Cię, wieczny Boże,
Idąc wieczór na swe łożę;
Wzywałem Cię o północy,
A byłeś mi ku pomocy.

Nieprzyjaciel stał nade mną,
Mógł uczynić wszystko ze mną;
Spałem jako zarzezany⁵⁶,
On mi nie śmiał zadać rany.

A na pierwsze me ocknienie
I słów kilka przemówienie,
Panie, znać, żeś mię Ty bronił:
Uciekł, a nikt go nie gonił.

A co mnie był nagotował,
To sam mało nie skosztował;
Bowiem od wielkiego strachu
Wypadł oknem na dół z gmachu.

⁵²W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w utworze jest odmiennie od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

⁵³*miesiąc* (daw.) — księżyc. [przypis redakcyjny]

⁵⁴*pewnych czasów* (starop.) — w określonych porach. [przypis redakcyjny]

⁵⁵*pośledniejszy* (starop.) — ostateczny, tu: pośmiertny. [przypis redakcyjny]

⁵⁶*zarzezany* — zabity (nożem). [przypis redakcyjny]

Ani miecz, ani mię siła
Złej przygody obroniła,
Jeno szczyra łaska Twoja,
Co wyznawa dusza moja

I pójdę do domu Twego,
A w pośrodku zboru⁵⁷ wszego
Będęć, mój Panie, dziękował,
Z łaski Twej żeś mię zachował.

A ludzie zapamiętali⁵⁸,
Którzy spraw Twych nie poznali,
Niechaj dziś na oko⁵⁹ znają,
Że Cię dobrzy stróżem mają.

A przepuścisz li co na nie,
Zlitujesz się zasię, Panie;
Jako więc i złym sowito
Płacisz zatrzymane⁶⁰ myto.

*Pieśń VI*⁶¹

Co by ty, urodziwa Hanno, na to dała,
Aby ta twoja gładkość⁶² wiecznie z tobą trwała?

Wierzę, w tym wieku młodym ani myślisz o tym,
Ale byś też i dobrze myśliła, nic po tym.

Bo czas nie da trwać żadnej rzeczy w jednej mierze,
A jako wszystko niesie, tak zaś wszystko bierze.

Widziałem ja po ranu piękny kwiat przyjemny,
A widziałem zaś wieczór zwiędły i nikczemny.

I drzewa, które teraz odziały się w liście,
Złupi z tego ubioru mroźnej zimy przyszcie.

W tymże prawie i człowiek, a w gorszym, bo kwiaty
I drzewa w rok wetują zawsze swej utraty,

Odmładzając się znowu; ale człowiekowi
Kiedy się raz na twarzy zima postanowi⁶³,

A włos śniegiem przypadnie, gęsta wiosna minie,
Niżli⁶⁴ z głowy przeziębłej ten zimny rok zginie.

⁵⁷zbór (daw.) — zgromadzenie wierzących. [przypis redakcyjny]

⁵⁸zapamiętali — nie pamiętający (o dobrodziejstwach Boga). [przypis redakcyjny]

⁵⁹na oko — na własne oczy. [przypis redakcyjny]

⁶⁰zatrzymane myto — wstrzymana zapłata. [przypis redakcyjny]

⁶¹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w utworze jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

⁶²gładkość (daw.) — piękno, uroda. [przypis redakcyjny]

⁶³postanowić — tu: postawić, umieścić. [przypis redakcyjny]

⁶⁴niżli — a nigdy. [przypis redakcyjny]

Czemu jeleń pierzchliwy łaskawsze ma bogi,
Któremu wolno zrzucić pochodzone⁶⁵ rogi?

Czemu wąż fortunniejszy, który z przyrodzenia
Každy rok wiotche⁶⁶ lata na młodą pleć⁶⁷ mienia?

Człowiek, choć wyraz⁶⁸ Boży, niesposobny na to⁶⁹
Ani znalazł fortelu na szedziwe lato⁷⁰.

Oszukały się króla tessalskiego córy⁷¹,
A ojca nieboraka jeszcze barziej, który

Dać gardło musiał dla ich głupiej pobożności⁷²;
Bo, życząc mu nowych lat i pierwszej młodości,

W nadzieję⁷³ ziół schwalonych spólnie go zabiły,
Żeby w rzeczy⁷⁴ starą krew z niego wycodziły.

Potym go czarownica⁷⁵ w kocioł wrzącej wody
Wrzuciła między zioła; a ten, nie rzkać⁷⁶ młody,

Ale ani wstał żywy; jakoby⁷⁷ to było
Kosztowne ziele, co by sto lat wyparzyło.

Przeto póki panuje wiosna w twarzy twojej,
Daj się, Hanno, napatrzeć wdzięcznej⁷⁸ kraszy swojej;

Która nie da nic naprzód ani Fosforowi⁷⁹,
Kiedy napiękniej z morza wynika⁸⁰ ku dniowi.

A wy, malarze, i wy, co marmór cieszenie⁸¹,
Jesli przyszłemu wieku zachować się chcecie,

Malujcie tę piękną twarz i rzeźcie⁸² w kamieniu.
Nie był jako żyw Zewksis⁸³ w takim podziwieniu

Ani zacny Fidyjas⁸⁴, jako wy możecie
Z tej tylko samej sztuki sławni być na świecie.

⁶⁵pochodzony — zniszczony. [przypis redakcyjny]

⁶⁶wiotchy (starop.) — stary. [przypis redakcyjny]

⁶⁷pleć (daw.) — skóra, cera. [przypis redakcyjny]

⁶⁸wyraz — tu: obraz. [przypis redakcyjny]

⁶⁹niesposobny na to — nie ma na to sposobu. [przypis redakcyjny]

⁷⁰szedziwe lato (starop.) — sędziwy wiek. [przypis redakcyjny]

⁷¹Oszukały się króla tessalskiego córy (...) ani wstał żywy (w. 23–32) — fragment stanowi nawiązanie do mit. gr.: zemsta Medei za krzywdy, które wyrządził jej król tessalski Pelias; Medea przekonała jego córki, że jest w stanie odrodzić się młody, gdy poćwiartują go i ugotują w kotle z cudownymi ziołami. Pelias się nie odrodził, przerażone córki udały się na wygnanie. [przypis redakcyjny]

⁷²pobożność — tu: przywiązanie. [przypis redakcyjny]

⁷³w nadzieję — w zaufaniu do. [przypis redakcyjny]

⁷⁴w rzeczy — rzekomo. [przypis redakcyjny]

⁷⁵czarownica — tu: Medea. [przypis redakcyjny]

⁷⁶nie rzkać — już nie mówiąc (że nie). [przypis redakcyjny]

⁷⁷jakoby — jakżeby. [przypis redakcyjny]

⁷⁸wdzięczny* (starop.) — miły. [przypis redakcyjny]

⁷⁹Fosfor — Jutrzenka poranna. [przypis redakcyjny]

⁸⁰wynikać — wynurzać się. [przypis redakcyjny]

⁸¹cieszenie (forma starop.) — obciosujecie. [przypis redakcyjny]

⁸²rzeźcie (starop. forma trybu rozkazującego) — rzeźcie, rzeźbijcie. [przypis redakcyjny]

⁸³Zeuksis (V w. p.n.e.) — sławny malarz gr. [przypis redakcyjny]

⁸⁴Fidyjas (V w. p.n.e.) — sławny rzeźbiarz gr. [przypis redakcyjny]

Ja na farbách malarskich nic sie nie rozumiem,
Także wiele z marmórem postępować umiem⁸⁵,

Ale wierszem ozdobnym i rymy gładkimi
Mam nadzieję, że z mistrzmi porównam dobremi.

Temi ja przeciw długim latom⁸⁶ sie zastawię,
A za chęcią cnych bogiń⁸⁷ imię tve wybawię

Z niepamięci nieszczęsnej, że o twej urodzie
Będzie wiek pozny wiedział i po naszym schodzie⁸⁸.

Nie była wiecznie gładka sławna pani ona⁸⁹,
Dla której mocna Troja z gruntu wywrócona;

By ją był Parys poznał w szostymdziesiątym lecie⁹⁰,
Nigdy by był tej trwogi⁹¹ nie wzbudził na świecie.

Ale jednak, co jej wiek łakomy⁹² uszkodził,
To swym pismem życzliwy poeta⁹³ nagroził.

Za co, nie wiem, przecz go Bóg ślepoty nie zbawił⁹⁴,
Ponieważ Stezychora⁹⁵ o wzrok był przyprowił,

Że też istą⁹⁶ śmiał ganić rymem uszczypliwym,
Acz to potym odwołał piórem osobliwym⁹⁷.

Ja stąd oczu nie stracę i w tym będąc stały,
Że chwalić nie omieszkam, co jest godno chwały.

Bo nie leda Bóg jako swych darów rozdawa,
Temu łaskawszy, komu co nad ludzi dawa.

Przeto tusz⁹⁸ dobrze, Hanno urodziwa, sobie,
Z twoich darów znać, że Bóg jest łaskawym tobie.

Który jako ozdobę i piękność szacuje,
Ten czyn niezmiernego świata okazuje

Tak pięknie zbudowany; kto sklepowi⁹⁹ temu,
Nadobnemi gwiazdami ślicznie sadzonemu,

⁸⁵Także wiele (...) umiem — nie umiem (znaczenie wynika z konstrukcji zdania złoż.). [przypis redakcyjny]

⁸⁶przeciw długim latom — przeciw długoletniemu zapomnieniu. [przypis redakcyjny]

⁸⁷cne boginie — muzy. [przypis redakcyjny]

⁸⁸po naszym schodzie — po naszym końcu (tj. śmierci). [przypis redakcyjny]

⁸⁹pani ona — ta pani; chodzi o Helenę trojańską. [przypis redakcyjny]

⁹⁰w szostymdziesiątym lecie — w sześćdziesiątym roku (jej) życia. [przypis redakcyjny]

⁹¹trwoga — chodzi o wojnę trojańską, której przyczyną było porwanie pięknej Heleny przez królewicza trojańskiego Parysa. [przypis redakcyjny]

⁹²wiek łakomy — czas, który łakomie wszystko pożera. [przypis redakcyjny]

⁹³poeta — chodzi o Homera, autora *Iliady* i *Odysei*, w których opisana jest wojna trojańska i losy jej bohaterów, ślepy poeta (zob. w. 57). [przypis redakcyjny]

⁹⁴nie zbawił (starop.) — nie pozbawił. [przypis redakcyjny]

⁹⁵Stezychora o wzrok był przyprowił — naraził na utratę wzroku; poeta Stezychor (VII/VI w. p.n.e.) miał oślepnąć z powodu złorzeczenia Helenie i wzroku nie odzyskał, mimo że odwołał złorzeczenia. [przypis redakcyjny]

⁹⁶tęż istą (starop.) — tę samą. [przypis redakcyjny]

⁹⁷osobliwy — tu: własny. [przypis redakcyjny]

⁹⁸tusz (...) sobie (starop.) — spodziewaj się, miej nadzieję. [przypis redakcyjny]

⁹⁹sklep* (daw.) — sklepienie. [przypis redakcyjny]

Nadziwować się może? Kto nocoświetnego
Miesiąca¹⁰⁰ albo słońca niespracowanego

Napatrzył się do wolej, lubo rano wstaje,
Lubo ku wieczorowi prędko bieg podaje?

Taki więc z swej łożnicy nowy oblubieniec
Wychodzi; na nim złoty płaszcz i złoty wieniec,

Perłami przeplatany, gore znakomity,
Jego ze wszech namilszej¹⁰¹ dar niepospolity.

Ale i ziemia nie jest bez swojej ozdoby,
Bo i tę Bóg oszlachcił dziwnymi sposoby:

To górami, to lasy, to kryształowemi
Rzekami, to łąkami pięknie kwitnącemi.

A w poły ją przepasał morzem urównanym¹⁰²,
Prosto jakoby pasem srebrem okowanym.

Taki przede wszystkimi polem rozmierzonym¹⁰³
Leci obrzym udatny pędem niewściągnionym.

Tego na kresie czeka albo trynóg¹⁰⁴ drogi,
Albo prędko koń, albo bawół złotorogi.

To takie, co widzimy¹⁰⁵. Cóż, gdzie nasze oczy
Dosiąć nie mogą? gdzie Myśl, która niebem toczy,

Gdzie sama Piękność świeci i kształty wszech rzeczy¹⁰⁶?
Nie może tego pojąć mdły¹⁰⁷ rozum człowieczy.

Dar Boży tedy gładkość, a dar znamienity,
Bo jeśli go Ten nie da, zinań nienabyty,

Jako są inne rzeczy, których człowiek może
Za swym staraniem dostać: tu nic nie pomoże.

Pieśń VII¹⁰⁸

Bodaj ci złe dni¹⁰⁹! Nie chcesz mię miłować,
Bych się czuł¹¹⁰, mógłci bych już podziękować.

¹⁰⁰*nocoświetny miesiąc* — świecący w nocy księżyc (por. łac. *noctiluca*: przydomek Diany, bogini księżycy, używany przez Horacego). [przypis redakcyjny]

¹⁰¹*ze wszech namilszej* — w domyśle: oblubienicy. [przypis redakcyjny]

¹⁰²*urównany* — równo rozlany. [przypis redakcyjny]

¹⁰³*pole rozmierzone* — pole wyścigowe. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁴*trynóg* — trójnóg (tj. nagroda). [przypis redakcyjny]

¹⁰⁵*To takie, co widzimy* — to, co widzimy, jest takie. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁶*kształty wszech rzeczy* — idee, rozumiane w ujęciu filozofii Platona i neoplatonicyków jako prawzory rzeczy. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁷*mdły* (daw.) — słaby, marny. [przypis redakcyjny]

¹⁰⁸W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w utworze jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁰⁹*Bodaj ci złe dni* (starop.) — Bodaj (pierwotne: „Bóg daj”) ci się złe powodziło! [przypis redakcyjny]

¹¹⁰*bych się czuł* (starop.) — gdybym miał rozum w głowie. [przypis redakcyjny]

Biadaż mnie na cię¹¹¹, to mnie głowę psujesz;
Inaczej nie wiem, jeno mię czarujesz.

Przypatrując się twej cudnej postawie¹¹²,
Drugi by przysiągł, iżes mu już prawie¹¹³.
Biadaż mnie na cię, to mnie głowę psujesz¹¹⁴;
Inaczej nie wiem, jeno mię czarujesz¹¹⁵.

Nie obiecujesz, ani też odmawiasz,
Jeno mię słowy próznemi zabawiasz.
Biadaż mnie na cię, to mnie głowę psujesz;
Inaczej nie wiem, jeno mię czarujesz.

Wszystko¹¹⁶ się boisz, ano nie masz kogo,
Nie każdyć kasa, co to patrza srogo.
Biadaż mnie na cię, to mnie głowę psujesz;
Inaczej nie wiem, jeno mię czarujesz.

Mam z sobą więcej niż dosyć kłopotu,
A wszystko mi się zda, że ciągnę kota¹¹⁷.
Biadaż mnie na cię, to mnie głowę psujesz;
Inaczej nie wiem, jeno mię czarujesz.

Nie karmże mię już tą nadzieją dalej,
Raczej mi powiedz: «Mój miły, nie szalej!»
Biadaż mnie na cię, to mnie głowę psujesz;
Inaczej nie wiem, jeno mię czarujesz.

Pieśń VIII¹¹⁸119

Kiedy się rane zapalają zorza,
A dzień z wielkiego występuje morza,
Przyszedłem na brzeg, kędy Wisła bieży,
A tam siedziała na wysokiej wieży,
Podjąwszy¹²⁰ rękę, smutna białągłowa
I pocznie z płaczem narzekać w te słowa:

«Takżem ja barzo niefortunna była?
Takżem ja wiele szczęściu przewiniła?
Że temu k woli¹²¹ być nieboga muszę,
Który jako grzech mierzi moją duszę.

¹¹¹*Biadaż mnie na cię* (starop.) — biada mi z tobą. [przypis redakcyjny]

¹¹²*cudna postawa* (starop.) — dziwne zachowanie się (por. cudaczny: dziwny). [przypis redakcyjny]

¹¹³*iżes mu już prawie* (starop.) — że mu już sprzyjasz. [przypis redakcyjny]

¹¹⁴*psuć głowę* (starop.) — kłopotać, absorbować. [przypis redakcyjny]

¹¹⁵*Inaczej nie wiem, jeno mię czarujesz* (starop.) — tylko tak to mogę pojmować, że mnie oczarowujesz, kokietyjesz [przypis redakcyjny]

¹¹⁶*wszystko* (starop.) — tu: wszystkiego. [przypis redakcyjny]

¹¹⁷*ciągnę kota* (starop.) — wystawiam się na pośmiewisko (zob. przyp. do *Pieśni świętojańskiej o Sobótce*, Panna 3). [przypis redakcyjny]

¹¹⁸*Pieśń VIII* dodana — opowiedziana tu historia oparta jest na *Heroidach* Owidiusza: Hermiona (córka Menelausa i Heleny) była zaręczona — bez wiedzy ojca — z Orestesem, bratem stryjecznym, do którego kieruje tutaj swoje żale. Porwał ją i poślubił Pyrrus (syn Achillesa), któremu przyrzekł ją ojciec. [przypis redakcyjny]

¹¹⁹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w utworze jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹²⁰*podjąwszy* — podniósłszy. [przypis redakcyjny]

¹²¹*temu k woli być* (starop.) — Pyrrusowi posłuszna być. [przypis redakcyjny]

A ten¹²² gdzieś siedząc, narzeka z daleka,
Przed którym nie mam miłszego człowieka.

Ślub mi przywodzą¹²³, poniewolne słowa¹²⁴,
Na które nigdy nie zwałała¹²⁵ głowa;
A ono było lepiej serca pytać,
Które gdy nie chce, słów się próżno chwytac.
Niech się tym cieszy, że mię ma w niewoli,
Ręce mógł związać, myśli nie zniewoli.

Bogu tajemne nie są ludzkie sprawy,
Ten z nieba widzi, kto krzyw, a kto prawy.
Ja nie mam komu krzywdy swej powiedzieć,
Jeślibych miała, i to trudno wiedzieć¹²⁶.
Jedną mam wolność w swej ciężkiej niewoli,
Że się wždy mogę napłakać do woli.

Więc mię to zewsząd szczęście¹²⁷ pokarało,
Wszystko mi zaraz, com miała, pobrało.
Ojczyzny nie mam, matkim ostradała,
Samam się w ręce okrutne dostała.
Cóż mię gorszego mogło potkać w boju
Nad to, co cierpię, nieboga, w pokoju?

Czasem bych rada żalność swą pokryła¹²⁸
A na lepszą się postawę zdobyła;
Ale smutnemu trudno śmiech przychodzi,
Trzeźwi¹²⁹ w pijanych sprawy nie ugodzi.
I mnie nieszczęsną lzy moje wydają,
Które mi z oczu płynąć nie przestają.

Tegom też pewna, że mię nie miłuje;
Nie mam mu ze złe, mnie w tym naszladuje.
On wie, co myśli, świadom, o co stoi;
Ja go nie sędzę, ani mi przystoi¹³⁰,
Wszakóż się k temu zawsze będę znała¹³¹:
Mił mi nie będzie, bych¹³² dziś umrzeć miała.

A ty, mój bracie, wzorem stryja twego¹³³,
Pomści mej krzywdy i zelżenia swego.
Uczyń, co twej krwi szlachetnej przystoi,
Miłość przy tobie nieomylna stoi.
Jać albo zdrowia w tym frasunku zbędę,
Albo na koniec twoją żoną będę.

¹²²*a ten* — chodzi o Orestesa. [przypis redakcyjny]

¹²³*przywodzić* — przypominać (por. wyrażenie: przywodzić na myśl). [przypis redakcyjny]

¹²⁴*poniewolne słowa* (starop.) — wypowiedziane pod przymusem. [przypis redakcyjny]

¹²⁵*nie zwałała* (starop.) — nie zgadzała się (nie pozwałała). [przypis redakcyjny]

¹²⁶*trudno wiedzieć* — w domyśle dalszy ciąg: czy bym powiedziała. [przypis redakcyjny]

¹²⁷*szczęście* — w znaczeniu: fortuna, los. [przypis redakcyjny]

¹²⁸*pokryć* — tu: ukryć. [przypis redakcyjny]

¹²⁹*trzeźwi* — trzeźwy. [przypis redakcyjny]

¹³⁰*Tegom też pewna, że mię nie miłuje...* itd. (w. 37–42) — mowa o Pyrrusie. [przypis redakcyjny]

¹³¹*k temu zawsze będę znała* — zawsze to będę wyznawała. [przypis redakcyjny]

¹³²*bych* (starop.) — choćbym. [przypis redakcyjny]

¹³³*stryja twego* — chodzi o Menelausa, który pomógł porwanie Heleny przez Parysa. [przypis redakcyjny]

Pieśń IX¹³⁴¹³⁵

Kto mi wiary dać nie chce, daj ją oku swemu
A przypatrz się stworzeniu pilnie tak pięknemu:
Taka jeszcze nie była za dawnego wieku,
Aniłowemu podobna bardziej niż człowiekowi.

Raj tam, gdzie ona siedzi, a którędy mija,
Za jej stopami róża wstawa i lelija;
Jej k woli piękne drzewa dają cień sowity
Nie chcąc, aby ją letni żeg¹³⁶ ogień obfity.

A ona, myśl wspaniałą znosząc¹³⁷ z układnością,
I niedobyte serca zwycięża miłością.
A człowiekiem tak władnie jako słońce wonnym
Nawrotem¹³⁸ albo magnes żelazem nieskłonny.

Wiele oczom powinien¹³⁹, o pani, kto ciebie
Oglądał a ucieszył twym pojrzeniem siebie;
Dalszego czasu może nie zamierzać sobie,
Iżby kiedy miał gładszą oglądać po tobie.

Niech się więcej nie chlubią starodawne lata
Z swoimi Helenami; jest za tego świata¹⁴⁰,
Która gładkością wszytki pierwsze tak minęła,
Aż i przyszłym¹⁴¹ nadzieję na wieki odjęła.

Pieśń X¹⁴²¹⁴³

Juno, porzuć swój gniew długi,
A ty, Pallas, także drugi;
Gładka Wenus gładszą czuje,
Nowy sąd Parys gotuje.
Jabłko złote położyła
Erycyna, bo zwątpiła¹⁴⁴.

¹³⁴*Pieśń IX* dodana — w pieśni tej pierwsze litery kolejnych wersów tworzą akrostych: KATARZYNA JAN-WODINZKA; być może należy czytać to w następujący sposób: KATARZYNA, JAN WODYŃSKA (podobnie skonstruowany akrostych znajdziemy w *Pieśni X*; o Katarzynie Wodyńskiej jednak nic nie wiadomo). [przypis redakcyjny]

¹³⁵W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w utworze jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹³⁶*żeg* — palil. [przypis redakcyjny]

¹³⁷*znosząc* — łącząc. [przypis redakcyjny]

¹³⁸*władnie jako słońce wonnym / Nawrotem* — chodzi o kwiat, który zwraca się ku słońcu (bliżej nie wiadomo, o jaki). [przypis redakcyjny]

¹³⁹*powinien* — zawdzięcza. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁰*za tego świata* — za naszych czasów. [przypis redakcyjny]

¹⁴¹*przyszłym* — w domyśle: przyszłym pięknościom. [przypis redakcyjny]

¹⁴²*Pieśń X* dodana — pierwsze litery kolejnych wersów tej pieśni tworzą akrostych: JAGNJEJSKA KRJSKA IAN (czyli: JAGNIESZKA KRYSKA, JAN) — por. *Pieśń IX* dodana. Agnieszka Kryska była siostrą Wojciecha Kryskiego, dworzanina Zygmunta Augusta, przyjaciela poety. [przypis redakcyjny]

¹⁴³W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w utworze jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁴⁴*Juno, porzuć (...)* *zwątpiła* — fragment początkowy (w. 1–6) stanowi nawiązanie do mitologicznego sądu Parysa: stanęły doń trzy boginie, Juno, Pallas i Wenus („Erycyna”), a zwyciężczynią została Wenus, która tutaj musi uznać zwycięstwo piękniejszej od siebie i przekazać jej symbol swego pierwszeństwa. [przypis redakcyjny]

Śliczna dziewko, tak tusz sobie¹⁴⁵:
Klejnot ten należy tobie;
A żadna jeszcze nie wstała¹⁴⁶,
Którać by go odjąć miała.
Równie taka rano wschodzi
Jutrzenka, gdy dzień nadchodzi.

Służyć i hołdować tobie
Kładę ja za szczęście sobie.
A ty o mej uprzejmości
I nie wążp o stateczności¹⁴⁷;
Abowiem póki duch we mnie,
Nie masz, jeno sługę ze mnie.

*Pieśń XI*¹⁴⁸149

Próżna twa chluba¹⁵⁰, nie kochaj się w sobie,
Nie wszystkoć prawda, com pisał o tobie.
Miłość mię zwiodła i przez mię mówiła,
Że nad cię nigdy wdzięczniejsza¹⁵¹ nie była.

Jako lelija różą przeplatana,
Zdała mi się twarz twoja malowana;
Oczy twe jako gwiazdy się błyskały,
Piersi twe śniegu sromotę działały¹⁵².

Gniewliweś morze śmiechem uśmierzała,
Kamienneś serce słowy przenikała.
Teraz w mych oczach wszystko się zmieniło,
Obłudne serce wszystko pokaziło¹⁵³

I twa niewdzięczność, którą pokazujesz
Tam, gdzie powolność i chuć prawą¹⁵⁴ czujesz.
Czego mi tedy stateczne namowy
Nie mogły wybić żadną miarą z głowy;

Czegom zbyć nie mógł przez zioła, przez czary,
To sam dziś wyznam na sie z prawej wiary¹⁵⁵:
Żem był zabłądził w swej niemądrej sprawie,
A był cим, jeśli komu, jak żyw prawie¹⁵⁶.

Ale żeś tego wdzięczna być nie chciała,
Dalej nie będziesz ze mnie sługę miała.

¹⁴⁵*tusz sobie* (starop.) — spodziewaj się. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁶*wstała* — tu: powstała. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁷*stateczność* (starop.) — wierność, stałość. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁸*Pieśń XI* dodana — pieśń wzorowana na elegiach Propercjusza (zwłaszcza III 24) i Katullusa. [przypis redakcyjny]

¹⁴⁹W przypisach gwiazdką oznaczono wyrazy, które są używane do dziś, ale których znaczenie w utworze jest odmienne od znaczenia obecnego. [przypis edytorski]

¹⁵⁰*chluba* (starop.) — chępliwość. [przypis redakcyjny]

¹⁵¹*wdzięczniejszy** (starop.) — miłszy. [przypis redakcyjny]

¹⁵²*śniegu sromotę działały* (starop.) — przynosiły wstyd śniegowi. [przypis redakcyjny]

¹⁵³*pokazić* (starop.) — zepsuć. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁴*powolność i chuć prawa* (starop.) — uległość i prawdziwa namiętność. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁵*z prawej wiary* (starop.) — z prawdziwego przekonania. [przypis redakcyjny]

¹⁵⁶*A był cим, jeśli komu, jak żyw prawie* (starop.) — a jeśli komuś byłem oddany całym życiem, to właśnie tobie. [przypis redakcyjny]

To, com ci służył, niech już wniwecz idzie,
Bo jednak ten czas kiedykolwiek przyjdzie,

Że ty, wspomniawszy na me powolności,
Musisz zapłakać nieraz od żałości.
A ja, bych jeno o tobie nie wiedział,
I w pustych lesiech¹⁵⁷ sam rad będę siedział.

¹⁵⁷*pustych lesiech* (starop. forma Ms. Im) — pustych lasach. [przypis edytorski]

Wszystkie zasoby Wolnych Lektur możesz swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać pod warunkiem zachowania warunków licencji i zgodnie z *Zasadami wykorzystania Wolnych Lektur*.

Ten utwór jest w domenie publicznej.

Wszystkie materiały dodatkowe (przypisy, motywy literackie) są udostępnione na *Licencji Wolnej Sztuki 1.3*. Fundacja Wolne Lektury zastrzega sobie prawa do wydania krytycznego zgodnie z art. Art.99(2) Ustawy o prawach autorskich i prawach pokrewnych. Wykorzystując zasoby z Wolnych Lektur, należy pamiętać o zapisach licencji oraz zasadach, które spisaliśmy w *Zasadach wykorzystania Wolnych Lektur*. Zapoznaj się z nimi, zanim udostępnisz dalej nasze książki.

E-book można pobrać ze strony: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/fragmenta>

Tekst opracowany na podstawie: Jan Kochanowski, *Fragmenta albo pozostałe pisma*, Drukarnia Łazarzowa, Kraków, 1590

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana przez Bibliotekę Narodową z egzemplarza pochodzącego ze zbiorów BN.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Sekuła, Olga Sutkowska, Piotr Wilczek.

ISBN 978-83-288-0356-5

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Wolne Lektury – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1,5% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Wolne Lektury, KRS 0000070056.

Wspieraj Wolne Lektury i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).